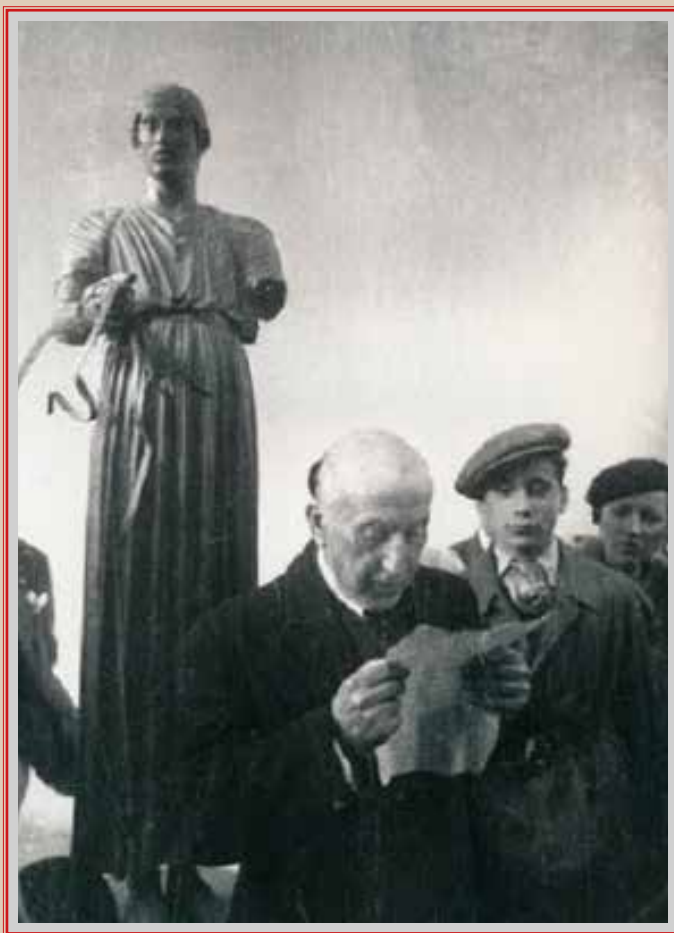

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ – ΓΕΝΙΚΗ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ – ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΕΘΝΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΜΝΗΜΕΙΩΝ
– ΤΜΗΜΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΣΤΗΛΩΣΕΩΝ

Οι δελφοί μέσα από αρχαιακά τεκμηρία (1906-1919)

Αθήνα 2021

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η Διεύθυνση Διαχείρισης Εθνικού Αρχείου Μνημείων (ΔΔΕΑΜ) της Γενικής Διεύθυνσης Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς (ΓΔΑΠΚ) του ΥΠΠΟΑ με στόχο την προβολή και τη γνωριμία του κοινού με τα Αρχεία παρουσιάζει ένα μικρό δείγμα από τα αρχαιακά τεκμήρια του παλαιού Αρχείου της Εφορείας Αρχαιοτήτων Φωκίδας.¹ Τα εν λόγω τεκμήρια παραχωρήθηκαν στο Ιστορικό Αρχείο Αρχαιοτήτων και Αναστηλώσεων, με πρωτοβουλία της προϊσταμένης της ΕΦΑ Φωκίδας Αθανασίας Ψάλτη, στην οποία οφείλονται θερμές ευχαριστίες.² Αναφερόμενα, ως επί το πλείστον, σε υπηρεσιακή αλληλογραφία με την Κεντρική Αρχαιολογική Υπηρεσία αποτελούν τη φυσική συνέχεια του αρχειακού υλικού του 19ου αιώνα που φυλάσσεται στο Ιστορικό Αρχείο.

Το νεοαποκτηθέν αρχειακό σύνολο έχει ήδη ψηφιοποιηθεί στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος Ψηφιακή Σύγκλιση για το έργο «Η Διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς της Ελλάδας μέσα από το αρχείο των Υπηρεσιών των Αρχαιοτήτων: ψηφιοποίηση και αξιοποίηση ιστορικών τεκμηρίων», το οποίο ολοκληρώθηκε το 2014 και υλοποιήθηκε με δύο υποέργα.³

---

1. Θερμότερες ευχαριστίες οφείλονται στην προϊσταμένη της ΔΔΕΑΜ Ευγενία Γερούση για την ηθική υποστήριξη και ενθάρρυνση κάθε δράσης και πρωτοβουλίας του Ιστορικού Αρχείου.

2. Ευχαριστίες οφείλονται και στην αρχαιολόγο της ΕΦΑ Φωκίδας Μαρία Βασιλείου για την πρόθυμη παροχή στοιχείων κατά τη συγγραφή του παρόντος εντύπου.

3. Με το υποέργο 1 υλοποιήθηκε (α) η ανάπτυξη πληροφοριακού συστήματος τεκμηρίωσης, διαχείρισης και προβολής του αρχειακού υλικού των Υπηρεσιών Αρχαιοτήτων, (β) η ανάπτυξη υποσυστήματος διαχείρισης χρηστών και (γ) η δημιουργία διαδικτυακής πύλης, ενώ με το Υποέργο 2 η ψηφιοποίηση και η ηλεκτρονική τεκμηρίωση εγγράφων, φωτογραφιών, σχεδίων/χαρτών και αποκομμάτων εφημερίδων. Το έργο ολο-

Το Ιστορικό Αρχείο Αρχαιοτήτων και Αναστηλώσεων είναι, βάσει του ισχύοντος Οργανογράμματος του 2018, αρμόδιο για την τήρηση των αρχείων των Υπηρεσιών Αρχαιοτήτων και Αναστηλώσεων από την σύστασή τους μέχρι σήμερα και ειδικότερα για την ταξινόμηση, καταγραφή, ψηφιοποίηση, συντήρηση, διαφύλαξη, αξιοποίηση και διασφάλιση της προσβασιμότητας του φυλασσόμενου αρχειακού υλικού σε κάθε ενδιαφερόμενο.⁴

Στεγάζεται σε ένα αναπαλαιωμένο κτήριο, με λειτουργικά διαμορφωμένους χώρους που ανταποκρίνονται στις σύγχρονες προδιαγραφές. Εξοπλισμένο με αρχειοστάσια και ένα επαρκώς οργανωμένο εργαστήριο συντήρησης χαρτώου υλικού μπορεί να φιλοξενήσει στους χώρους του παλαιά αρχειακά σύνολα της Κεντρικής Υπηρεσίας και των Περιφερειακών Μονάδων του υπουργείου Πολιτισμού, καθώς και προσωπικά αρχεία αρχαιολόγων ή αρχεία αρχαιολογικού περιεχομένου.

Συγχρόνως παραμένει μία φιλόξενη στέγη αλλά και ένας χώρος ανοιχτής πρόσβασης στην αρχαιολογική κοινότητα και στους μελετητές που αναζητούν αρχειακές πληροφορίες για ανασκαφές, αρχαιολογικές συλλογές και μουσεία, εργασίες συντήρησης και αναστήλωσης μνημείων, καθώς και στοιχεία για την ιστορία και τη διοικητική εξέλιξη της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας από την ίδρυσή της το 1834.

Αν και πιστεύουμε ότι η φυσική παρουσία στον χώρο του Ιστορικού Αρχείου παραμένει σε πολλές περιπτώσεις αναντικατάστατη, εντούτοις με την αναβάθμιση του πληροφοριακού μας συστήματος, σύμφωνα και με τις επιταγές της σύγχρονης ψηφιακής εποχής, θα καταστεί σύντομα εφικτή η δημοσιοποίηση επιλεγμένου ψηφιοποιημένου υλικού στη Διαδικτυακή Πύλη του Ιστορικού Αρχείου και η ανοιχτή πρόσβαση σε κάθε ενδιαφερόμενο.

κληρώθηκε υπό την διεύθυνση της τότε προϊσταμένης της ΔΕΑΜ Έλενας Κουντούρη και επιβλέπουσες τις αρχαιολόγους Σταυρούλα Μασουρίδη, Καλλιόπη Ξανθοπούλου και Σοφία Φραγκουλοπούλου.

4. Προεδρικό Διάταγμα υπ. αριθ. 4/2018 (ΦΕΚ 7/Α/22-1-2018) «Οργανισμός Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού» (άρθρο 20).

ΤΟ ΑΠΟΚΤΗΘΕΝ ΑΡΧΕΙΟ ΤΗΣ ΕΦΑ ΦΩΚΙΔΑΣ

Το αποκτηθέν Αρχείο της ΕΦΑ Φωκίδας περιλαμβάνει 868 αρχεϊκά τεκμήρια που εκτείνονται χρονολογικά μεταξύ των ετών 1906-1919 και διαρθρώνονται σε θεματικές ενότητες που αφορούν στη μέριμνα για τον αρχαιολογικό χώρο και τα μνημεία των Δελφών, το νέο Μουσείο, το έργο της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής και τις σχέσεις της με την Αρχαιολογική Υπηρεσία, καθώς και ποικίλα διοικητικά θέματα.

Από τη μελέτη των τεκμηρίων ξεδιπλώνονται ενδιαφέρουσες πτυχές από το έργο της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας στους Δελφούς. Σημαινόνα ρόλο διαδραματίζει εκείνη την εποχή ο Αλέξανδρος-Εμμανουήλ Κοντολέων, μια εμβληματική προσωπικότητα, που αφιέρωσε το μεγαλύτερο μέρος του βίου του στη διαχείριση των ανασκαφών στους Δελφούς και τη λειτουργία του μουσείου (ΕΙΚ. 1).¹ Ο Κοντολέων (1859-1943), απόφοιτος της Ευαγγελικής Σχολής της Σμύρνης, βρέθηκε πολύ νέος στους Δελφούς κατά τη διάρκεια της Μεγάλης Ανασκαφής και προσέφερε τις υπηρεσίες του ως βοηθός του Εφόρου Αρχαιοτήτων.² Μολονότι δεν διέθετε

ΕΙΚ. 1. Ο Αλέξανδρος Κοντολέων εκφωνεί λόγο προς επίσημους επισκέπτες στο μουσείο, δίπλα από το άγαλμα του Ηνιόχου, περί το 1935 (φωτογραφικό αρχείο Goldner - Παρίσι).

1. Demangel 1942, 160. Δελφοί. Αναζητώντας το χαμένο ιερό 1992, 219-221 [P. de la Coste-Messelière]. Πετράκος 2013, μέρος II, 29.

2. Μεταξύ των ετών 1904-1910 Έφορος Αρχαιοτήτων Φωκίδας και Βοιωτίας με έδρα τη Θήβα ήταν ο Αντώνιος Κεραμόπουλλος (1870-1960), βλ. Δελφοί. Αναζητώντας το χαμένο ιερό 1992, 206-207 [Ε. Τρούκη]. Πετράκος 2013, μέρος II, 33-34. Για τη Μεγάλη Ανασκαφή βλ. παρακάτω σημ. 9.

ειδικές αρχαιολογικές γνώσεις, έφερε σε πέρας με επιτυχία το επίμοχθο διοικητικό έργο για τη μέριμνα και προστασία των δελφικών αρχαιοτήτων. Η έντονη δράση και αφοσίωση του Κοντολέοντος αναδύεται μέσα από πληθώρα αρχειακών τεκμηρίων, από τα οποία επιλέξαμε να παρουσιάσουμε ορισμένα αντιπροσωπευτικά της πολυσχιδούς δράσης του.

Βρισκόμαστε στο 1906 και το ενδιαφέρον του Κοντολέοντος επικεντρώνεται, ενόψει των εορτών των Ολυμπιακών Αγώνων, στον καθαρισμό των μνημείων του Αρχαιολογικού χώρου.³ Απευθυνόμενος στη Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Μουσείων αιτείται πίστωση για τον Καθαρισμό της Κασταλίας Πηγής (ΕΙΚ. 2), του μουσείου και άλλων χώρων “*χάριν τῶν ἐορτῶν τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων*”. Συγχρόνως παρακαλεί τον αστυνόμο Κρίσσης στο Χρυσσό να απαγορεύσει το «*πλῆσιμον εἰς τὴν Κασταλίαν Πηγὴν μέχρι τοῦ πέρατος τῶν Ὀλυμπιακῶν Ἀγώνων*», λόγω της επικείμενης επίσκεψης *ἡμετέρων καὶ ξένων προσωπικοτήτων*, επισημαίνοντας ότι «*θὰ ἦταν ἄτοπο καὶ ἀναξιοπρεπὲς νὰ ἴδωσιν τὴν περίφημον Κασταλίαν Πηγὴν πλήρη ἀκαθαρσιῶν καὶ γυναικάς νὰ πλύνωσιν ἐν αὐτῷ*. (ΕΙΚ. 3). Επειδή όμως φαίνεται ότι ο αστυνόμος δεν ήταν πρόθυμος να εφαρμόσει την τήρηση της απαγόρευσης ο Κοντολέων παρακαλεί το Υπουργείο να *διατάξῃ αὐστηρῶς τὸν ἀστυνόμον Κρίσσης* για την εφαρμογή της αστυνομικής διαταγής.

Ένα από τα δυσεπίλυτα προβλήματα που καλείτο να αντιμετωπίσει επί σειρά ετών ο Κοντολέων αφορούσε τις επισκευές στο νέο Μουσείο των Δελφών, που εγκαινιάστηκε στις 20 Απριλίου του 1903.⁴ Τρία χρόνια αργότερα, το 1906, ο Κοντολέων ενημερώνει με δύο εκτενή έγγραφα τη Γενική Εφορεία Αρχαιοτήτων και Μουσείων ότι *Τὸ Μουσεῖο στάζει παρὰ πολὺ ὀλόκληρον εἰς ὅλας τὰς Αἰθούσας .... ἀπαριθμώντας μεταξύ άλλων τὴν Αἴθουσαν τοῦ Θησαυροῦ τῶν Ἀθη-*

---

3. Πρόκειται για τους Θερινούς Ολυμπιακούς Αγώνες του 1906, γνωστοί και ως Μεσοολυμπιακοί Αγώνες ή Μεσολυμπιάδα, μία διεθνή αθλητική διοργάνωση, η οποία πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα από τις 22 Απριλίου έως τις 2 Μαΐου 1906, βλ. Sullivan 1906.

4. Το πρώτο μουσείο των Δελφών σχεδιάστηκε από τον Γάλλο αρχιτέκτονα André Tournaire και χτίστηκε με χρηματοδότηση του Ανδρέα Συγγρού, βλ. Κόκκου 1977, 306. Κολώνια 2006, 17, 19 (εικόνα). Κολώνια 2009, 6, εικ. 2.

Acid. 48

48

9^η 5^η Απριλίου

1906

Τη δευτέρα

Γενική Εφορεία
Αρχαιοτήτων και
Μουσείων
Αθήναι

Ταπεινά ενοχώσας τῶν Σειμ Γενικῆν
Εφορίαν ὅτις πρόχειρον ἀπέδωκε δὴ τῶν
καταβολῶν τῆν Καστολίαν Πηγῆν ἀρχαίων
ἐργῶν ἀποστολῆς ἑξαεὶς Μουσείων
καὶ ὑπομνήσας Μουσείων καὶ χαρῶν οὐκ ἐπι-
δοῦν ἐπιπέρας χαρῶν τῶν ἐνθάδε τῶν ὀλίγων
αὐτῶν ἀγῶνων

ἐνοχώσας τοὺς
ὁ βουλευτὴς Ἐφορῶν Ἀρχαιοτήτων
Α. Ε. Καστολιάν

ΕΙΚ. 2. Ο Α. Κοντολέων αιτείται στη Γενική Εφορεία Αρχαιοτήτων και Μουσείων πίστωση για τον καθαρισμό της Καστολίας Πηγῆς και άλλων θέσεων, εν όψει του εορτασμού των Ολυμπιακών Αγώνων (5 Απριλίου 1906)

ναίων και τοῦ Ἡνιόχου ὀλόκληρος... ἰδίως ἐπὶ τῶν προθηκῶν ἔνθα ἐτοποθετήθησαν τὰ ὀρειχάλκινα ἀντικείμενα εἰς τὴν τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος...(ΕΙΚ. 4-4Α). Για τὴν ἀντιμετώπιση τοῦ προβλήματος ὁ Κοντολέων κρίνει ἀναγκαῖα καὶ τὴ γνώμη τοῦ Γάλλου ἀρχιτέκτονα Joseph Replat, γεγονός που φανερώνει καὶ τὴν καθοριστικῆς σημασίας συμβολή τῆς Γαλλικῆς Σχολῆς στὴν ἐπισκευή τοῦ μουσείου καὶ στὴν ἀναστήλωση τῶν μνημείων.⁵ Ὅπως ἄλλωστε ἐπισημαίνει ὁ Κοντολέων σὲ ἔγγραφο τὸν Οκτώβριο τοῦ 1906 ὁ Replat εἶχε προ καιροῦ θέσει μεγάλας καὶ ὀγκώδεις δοκοὺς γιὰ τὴν υποστήριξη τῆς βόρειας πλευρᾶς τοῦ μουσείου, οἱ ὁποῖες ὁμως σάπισαν ἐκ τῆς πολυκαιρίας καὶ τῆς ὑγρασίας.

Στὸν Replat ἀνατέθηκε καὶ ἡ ἀναστήλωση τοῦ Θησαυροῦ τῶν Ἀθηναίων, ὁ ὁποῖος ἀφιερώθηκε ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους πρὸς ἀνάμνηση τῆς νίκης τοὺς στὴ μάχη τοῦ Μαραθῶνα.⁶ Ἡ ἀναστήλωση τοῦ μνημείου διήρχησε τρία χρόνια, μετὰξὺ τῶν ἐτῶν 1903-1906, καὶ ἀπεπερατώθη ἀκριβῶς τῇ 26ῃ Σεπτεμβρίου ἡμέρα Τρίτην.⁷ Οἱ τεχνῖται μετὰ τοῦ ἀρχιτέκτονος Replat ἀνεχώρησαν διὰ τὰς Ἀθήνας. Ἐτέθησαν ἐπὶ τοῦ θησαυροῦ καὶ αἱ γύψινοι μετόπαι.»⁸ (ΕΙΚ. 5). Ὁ Κοντολέων ἀναγγέλλει θριαμβευτικὰ στὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας ὅτι μετὰ τὴν ἀπομάκρυνση τῶν ἰκριωμάτων «...προέβαλεν ἐκπάγλως θησαυρὸς Ἀθηναίων, οὔτινος ἀναστήλωσις ἀπεπερατώθη (ΕΙΚ. 6).

---

5. Μετὰ ἀπὸ τὴ συνάψη σύμβασης μετὰξὺ Γαλλίας καὶ Ἑλλάδας, ἡ Γαλλικὴ Σχολὴ ξεκινᾶ τὴ γνωστὴ ὡς «Μεγάλῃ Ἀνασκαφῇ» στὸ ἱερό τοῦ Ἀπόλλωνος, ἡ ὁποία θὰ διαρκέσει ἀπὸ τὸ 1892 ἕως τὸ 1901, βλ. Mulliez 2007, 134-157. Πετράκος 2013, μέρος I, 216-218. Για τὴ Γαλλικὴ Σχολὴ Ἀθηνῶν, βλ. Κόρκα 2007, 76-87 [D. Mulliez]. Για σχετικὰ ἀρχεαιολογικὰ τεκμήρια, βλ. Μασουρίδη 2013, 71-73, εἰκ. 11.3-11.3α.

6. Δελφοί, *Ἀναζητώντας τὸ χαμένο Ἱερό* 1992, 211- 213. Κολώνια 2006, 236-249. ἡ ἴδια 2009, 41-43.

7. Ἡ ἀναστήλωση τοῦ Θησαυροῦ τῶν Ἀθηναίων πραγματοποιήθηκε με τὴ συνδρομὴ τοῦ νομομηχανικοῦ Νικόλαου Μπαλάνου καὶ κάποιου ὀνόματι Nathan, βλ. Hellmann 1996, 200-201.

8. Για τὴν προστασία τῶν ἀνάγλυφων μετοπῶν που διακοσμούνταν με τοὺς μῦθους τοῦ Ἡρακλῆ καὶ τοῦ Θησῆα κατασκευάστηκαν γύψινα ἐκμαγαῖα τὰ ὁποῖα τοποθετήθηκαν στὸ μνημεῖο, ἐνῶ οἱ πρωτότυπες μετόπες μεταφέρθηκαν στὸ μουσεῖο, ὅπου καὶ ἐκτίθενται μέχρι σήμερα. Για τὴ διακόσμηση τοῦ μνημείου βλ. παραπάνω σὴμ. 10.

106

Αειδ. 106
περὶ τῆς 24^{ης} 1906
Βουλβείων
~~Σιολυβείων~~
1906

Ἰσοργίον
Γαρούλι
Ἀδινά

Καθὼς ἡ γνώμη ἐστὶ ἐν Ἰσοργίῳ, ὅτι ἡ ἀνα-
στροφή τῶν δυνάμεων τῶν Ἀδινάων ἀπὸ ἀναμνη-
στικῆς ἐν τῇ Μακεδονίᾳ παλαιᾶ ἀποστολῆς ἀ-
νευρίτου 26^{ης} Σιολυβείων ἡμερῶν Τετάρτης.
Οἱ ἰχθυοὶ μετὰ τὸ ἀρχιέλυτον κ. Πεπλατ-
τὸν ἀναμνηστικῶς τῶν Ἀδινάων. Ἐξέδυσαν ἡμε-
ρῶν δυνάμεων καὶ αἱ μέγιστοι μελέσαι. - Ἄνα-
μνηστικῶς ποῖον ἡ ἀναμνηστικῶς ἡμε-
ρῶν τῆς ἰσοργίας τῶν ἡμερῶν ἐν Πεπλαττῶν ὅσα
ἐξέδυσαν ἡμερῶν χίμαι ἀναμνηστικῶς καὶ
ἐν τῇ ἰσοργίᾳ δὲ ἡμερῶν ἡμερῶν.

Ἐξέδυσαν
ὁ Βανδὸς ἐξέδυσαν Ἀναμνηστικῶς
Ἀναμνηστικῶς ἐξέδυσαν ἡμερῶν

ΕΙΚ. 5. Ἐγγράφο του Α. Κοντολέοντος πρὸς το Ὑπουργεῖο, γιὰ τὴν ἀποπεράτωση τῶν ἐργασιῶν ἀναστήλωσης τοῦ Θησαυροῦ τῶν Ἀθηναίων (17 Οκτωβρίου 1906).

Και μετά την παρέλευση μίας δεκαετίας η στεγανοποίηση του μουσείου συνέχιζε να απασχολεί τον Κοντολέοντα θέτοντας σε άμεσο κίνδυνο την ακεραιότητα των εκθεμάτων και ιδίως των χαλκών. Έτσι φθάνουμε στις αρχές του 1917 όπου ο Κοντολέοντας έχει ήδη διοριστεί επιμελητής Β΄ τάξεως⁹ και Έφορος αρχαιοτήτων της Β΄ Αρχαιολογικής Περιφέρειας, με έδρα την Θήβα, είναι ο Νικόλαος Γ. Παπαδάκης.¹⁰

Οι ραγδαίες βροχοπτώσεις που σημειώνονται στους Δελφούς επιδεινώνουν δραματικά την ήδη προβληματική κατάσταση του μουσείου, κινητοποιώντας άμεσα τον Κοντολέοντα. Μία σειρά πυκνογραμμένων εγγράφων και σύντομων τηλεγραφημάτων αποκαλύπτουν την ακολουθία των γεγονότων και τις αγωνιώδεις προσπάθειες του Κοντολέοντος να ευαισθητοποιήσει την Κεντρική Διοίκηση για την κατεπείγουσα επισκευή του Μουσείου.

Με ένα πρώτο τηλεγράφημα ενημερώνει εν τάχει το Τμήμα Αρχαιολογικών¹¹ για την δραματική κατάσταση του μουσείου ότι δηλαδή «Συνεπεία ραγδαιοτάτης βροχής εισήλθον ύδατα εις προθήκας χαλκών ἐξ ὧν δύο σειραὶ ἐβράχησαν... Μικραὶ προθήκαι ἐξαρτημάτων Ἡνίοχου μεταφέρθησαν εἰς ἑτέραν αἴθουσαν (ΕΙΚ. 7). Το τηλεγράφημα καταλήγει με την παράκληση να προσληφθῆ τεχνίτης για την προσωρινή επιδιόρθωση της στέγης και να ἀποσταλλῆ ἂν ἐγκριθῆ ἀρχιτέκτων Ὁρλάνδος πρὸς μελέτην κρισίμου καταστάσεως Μουσείου.¹²

Στην εκτενή και εμπειριστατωμένη αλληλογραφία με το Υπουργείο ο Κοντολέοντας επικεντρώνει την προσοχή του στην αἴθουσα εἰς ἣν ἔχουσι τεθεῖ τὰ χαλκᾶ ἀντικείμενα καὶ ὁ Ἡνίοχος, όπου ἔνεκα τῶν ραγδαιοτάτων βροχῶν εἰσέδυσαν τὰ ὕδατα εἰς τὰς προθήκας τῶν χαλκῶν, και κυρίως στην προθήκη που εἶχε τεθεῖ ἡ ὀρειχάλκινος χεῖρ

9. Πετράκος 2013, μέρος Ι, 265-266, μέρος ΙΙ, 29.

10. Για τον Νικόλαο Γ. Παπαδάκη (1874-1945), βλ. Πετράκος 2013, μέρος ΙΙ, 37.

11. Προϊστάμενος του Αρχαιολογικού Τμήματος της Κεντρικής Υπηρεσίας ήταν ο Κωνσταντίνος Κουρουνιώτης (1872-1945), βλ. Πετράκος 2013, μέρος ΙΙ, 30.

12. Ο Αναστάσιος Ορλάνδος (1887-1979) διετέλεσε αρχιτέκτων της αναστήλωσης των μνημείων της Ακρόπολης (1910-1917) και το 1920 προήχθη σε προϊστάμενο του Γραφείου Αναστηλώσεως και Συντηρήσεως Αρχαίων Μνημείων, βλ. Μαλλούχου-Tufano 2008, 234-243. Πετράκος 2013, μέρος Ι, 259-260.

99

Αριθ 99

Σε διακοπή της 22ης Σεπτεμβρίου
1906

Υπουργέον

Παιδείας

Αθήνας

Τηλεγράφημα: Των κυριών των αναστα-
τικών σπουδών ανώτερης δευτερο-
βάθμιας σπουδών αναστατικών σπουδών.
C. L. L. L.

Βοηθός Υπουργού

Κωνσταντίνος

Τηλεγράφημα

Αριθ. 3

-Επιών.

Υπαρχικόν Βασιλείαν
Τμήμα Αρχαιογραφικόν
Αθήνας

Συκοία, φαεινοκόκκινος βροχίος εὐώδης
ιδίαια ἢ προδήμαρ χαλκῶν ἐξ ἑνὸς
σειραὶ ἐβράχυσαν τόσον ὥστε ἐπ' αὐτῶν
ἀνεραὶ κόνις χεῦμαλος θύου.

Μικραὶ προδήμαρ ἐξαερθιμὰ λιν' Ἡριό.
χον μιλερίθουσι ἢ ἐλίαν ἀποσοσαν
καθ' ὅσον κενεάλλου καδρέωσις
καλοεράφη.

Διατάξτε ὄντι προδήμαρ γινίλιον
διὰ προσοριμὴν ἐκιδιάρθωσι σίγης
ἐπ' ἄλλης χαλκῶν ἐν τῶν εὐσερχομέ.
κιν ἐδάλλιν καὶ ὑφρασίαν καλαδρα.
θίωσι 9αι.

Ἐρ' ἀποσταξήν ἢ ἐμπροσθὶ ἀρχι-
γίλιον ὑφρασίαν ἐπὶ μεγίλιον
πρωίμης καλαδράσις Μουσιίς.

Εὐαγγελίος Ἀρχαιογίλιον ὑφρασίαν
Κοττοζαί.

ΕΙΚ. 7. Τηλεγράφημα του Α. Κοντολέοντος, προς το Αρχαιολογικόν Τμήμα για την εισροή υδάτων στις προθήκες των χαλκῶν και την ανάγκη επιδιόρθωσης της στέγης (1917)

(εξάρτημα του Ἡνίοχου).¹³ Με ακόμη πιο έκδηλη αγωνία περιγράφει την κατάσταση της οροφής στην αίθουσα των χαλκών η οποία ήταν έτοιμη να καταρρεύσει ακριβώς εἰς τὸ μέρος ἔνθα ἔχει τοποθετηθεῖ ὁ Ἡνίοχος. (ΕΙΚ. 8)¹⁴.

ΕΙΚ.8. Ο Ἡνίοχος στο παλαιὸ Μουσεῖο Δελφῶν. Γαλλικὴ Σχολὴ Ἀθηνῶν / Φωτογραφικὸ Ἀρχεῖο

Ἡ γρήγορη και ἄμεση, για τα δεδομένα της εποχῆς, κινητοποίηση του ακαταπόνητου Κοντολέοντος, ἐνόψει και του επικείμενου χειμῶνα, ενεργοποίησε και τον μηχανισμό της Κεντρικῆς Διοίκησης. Ἐπιστέγασμα των επίπινων προσπαθειῶν του ἀποτελεῖ ἡ υπογραφείσα στις 21 Φεβρουαρίου

1917 ἀπὸ τον ὑπουργὸ Ἐκκλησιαστικῶν και Δημοσίας Ἐκπαιδύσεως Σπυρίδωνα Λάμπρου ἔγκριση δαπάνης μέχρι δραχμῶν ἑβδομήκοντα πέντε για την ἐκτέλεση κάθε αναγκαίας ἐπισκευῆς του οικήματος του μουσεῖου (ΕΙΚ. 9).

Στη συνέχεια οι ἐργασίες δεν ἀργησαν να δρομολογηθοῦν και δεδομένου ὅτι δεν ἴλθε νομομηχανικός ἀπὸ το Ὑπουργεῖο, ἡ ἐκτέλεση των ἐργασιῶν ἀνατέθηκε στον ντόπιο τεχνίτη Ἰωάννη Καραγκούνη

---

13. Ο Ἡνίοχος ἀποκαλύφθηκε στις 16/28 Ἀπριλίου 1896 κατὰ τη διάρκεια της «Μεγάλης Ἀνασκαφῆς» της Γαλλικῆς Σχολῆς. Το ἀγάλμα του Ἡνίοχου (480-460 π.Χ.) ἀποτελοῦσε μέρος ἐνός πολυπρόσωπου συμπλέγματος το οποίο ἀφιέρωσε στον Ἀπόλλωνα ο τύραννος της Γέλας Πολύζαλος σε ἀνάμνηση εἴτε της δικῆς του νίκης στα Πύθια εἴτε της νίκης του ἀδελφοῦ του Ἰέρωνα, βλ. Jacquemin 1992, 174-175. Κολώνια 2006, 256-267. Mulliez 2007, 148-149. Κολώνια 2009, 69-72, εἰκ. 81-85.

14. Θερμές ευχαριστίες οφείλονται στην υπεύθυνη της Φωτοθήκης της Γαλλικῆς Σχολῆς Ἀθηνῶν Καλλιόπη Χρηστοφῆ για την πρόθυμη παραχώρηση σχετικῶν φωτογραφιῶν.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ
ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΑΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

Εν Ἀθήναις τῆς 21 Φεβρουαρίου 1917

Ἀρ. Πρωτ. 47203 (π.δ.)

Διακ. 1903

Π ρ ο ς

τὸν ἐν Δελφοῖς ἐπιμελητὴν ἀρχαιοτήτων
κ. Ἀλ. Κοντολέοντα

Κατὰ πρότασιν τοῦ ἐφόρου τῆς 2ης περιφερείας ἐγκρίνομεν ὅτι τὴν ἐκ τοῦ κεφ. 6 ἄρθρ. I τοῦ ἀρχαιολογικοῦ προϋπολογισμοῦ χρήσεως 1917 δαπάνην μέχρι δραχμῶν ἑβδομήκοντα κέντε πρὸς κατασκευὴν διαχωρίσματος ἐν τῷ παραρτήματι τοῦ μουσείου Δελφῶν τῷ χρησιμεύοντι πρὸς παρλιονὴν τῆς φρουρᾶς, κόνισιν αὐτοῦ καὶ ἐκτελεσὶν πάσης ἀναγκῆς ἐπισκευῆς τοῦ οἰκήματος τούτου.

Τὰς ἐργασίας ταύτας θέλετε ἐκτελέσει διὰ καταλλήλου τεχνίτου.

Ὁ Ὑποὺργος

Σπυρ. Λάμπρος.

ΑΚΡΙΒΕΣ ΑΝΤΙΓΡΑΦΟΝ
ΑΤΟΜΕΡΟΝ
Ο ΤΜΗΜΑΤΟΣ

Σπυρ. Λάμπρος

ΕΙΚ. 9. Έγκριση δαπάνης για τις εργασίες επισκευής του μουσείου των Δελφών, με υπογραφή του υπουργού Εκκλησιαστικών και Δημοσίας Εκπαιδεύσεως Σπυρίδωνα Λάμπρου (21 Φεβρουαρίου 1917).

υπό τις οδηγίες του μηχανικού Άμφισσας Ν. Χατζηγιαννούλη. Τη γενική βέβαια επίβλεψη των εργασιών είχε και πάλι ο αεικίνητος Κοντολέων, συντονίζοντας τη μεταξύ τους συνεργασία και ενημερώνοντας τον μηχανικό για την πορεία των εργασιών, το είδος των χρησιμοποιηθέντων οικοδομικών υλικών και τις τιμές τους. Η πραγματοποίηση της έστω και προσωρινής επισκευής της στέγης έγινε εφικτή με την έκδοση χρηματικών ενταλμάτων από το Ταμείο της Παρνασσίδος που έδρευε στην Άμφισσα για την αγορά των υλικών και την πληρωμή του μηχανικού και του τεχνίτη, ο οποίος ζητούσε *ὄγδοήκοντα δραχμὰς πρὸς ἐπιδιόρθωσιν μέρους μόνον στέγης χαλκῶν καὶ ἡνιόχου.*» (ΕΙΚ. 10).

Η δράση του Κοντολέοντος επεκτεινόταν και σε άλλους τομείς, όπως ήταν η περισυλλογή και φύλαξη αρχαιοτήτων για τα οποία συνέτασσε εκτενή πρωτόκολλα παραλαβής (ΕΙΚ. 11). Για κάθε υπόθεση και υπηρεσιακή του κίνησή ενημέρωνε το αρμόδιο υπουργείο, το οποίο εκ παραδρομής κατονόμαζε Υπουργείο Παιδείας και όχι *Εκκλησιαστικῶν καὶ Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως*, όπως ήταν η επίσημη ονομασία του.

Με την παρουσίαση ενός ελάχιστου δείγματος αρχαιακού υλικού επιχειρήθηκε η ανάδειξη του επιτελούμενου διοικητικού και επιστημονικού έργου στους Δελφούς στις απαρχές του 20ού αιώνα, αλλά και η καταγραφή όψεων της τότε εφαρμοζόμενης διοικητικής διαδικασίας. Κινητήρια δύναμη ο Αλέξανδρος Κοντολέων που επί σειρά ετών πρώτα ως βοηθός του Εφόρου Αρχαιοτήτων και κατόπιν ως επιμελητής Β΄ τάξεως επωμίστηκε και έφερε σε πέρας με επιτυχία όλο το βάρος της διοικητικής γραφειοκρατίας.¹⁵ Αδιάφυστος μάρτυρας των άοκνων προσπαθειών του η πυκνή αλλά και εμπειριστατωμένη αλληλογραφία που αντάλλασσε με τις αρμόδιες αρχές και με άλλους εμπλεκόμενους φορείς με κύριο διακύβευμα τη διαχείριση του μνημειακού πλούτου των Δελφών, αλλά και του μουσείου όπου φυλάσσονταν τα πολυτιμότερα εκθέματα.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο Α. Κοντολέων κατά την πολυετή

---

15. Ο Αλέξανδρος Εμμ. Κοντολέων αποχώρησε από τον κλάδο το 1940, αλλά ανακλήθηκε στην υπηρεσία λόγω πολέμου και υπηρέτησε ως έκτακτος επιμελητής Δελφών μέχρι τον θάνατό του το 1943, βλ. Πετράκος 2013, μέρος II, 29.

Αριθ. 8

Ἐν Ἀθῆναις, τῆς 25^{ης} Φεβρουαρίου 1917.

Ὁσπουδιστὴν
Καυδίας

Ἀδελφόν

Τυχεράκιον. Ἐστὴν

Τυχεράκιον, μὲν ὁδοῦ καὶ ἀρχῆς ἐπὶ ἐν-
δοῦ δὲ μὲν ἴσως ἴσως ἴσως καὶ
ἴσως ἐν τῇ ἐν τῇ ἐν τῇ
καὶ ἴσως ἐν τῇ ἐν τῇ καὶ
ἐν τῇ ἐν τῇ ἐν τῇ ἐν τῇ
καὶ ἐν τῇ ἐν τῇ ἐν τῇ ἐν τῇ
καὶ ἐν τῇ ἐν τῇ ἐν τῇ ἐν τῇ

Καυδίας ἀρχῆς ἐπὶ ἐν
ἐν τῇ ἐν τῇ ἐν τῇ
καὶ ἐν τῇ ἐν τῇ ἐν τῇ

Αριθ. 33

Ἐξοφ. ἰατρ. βιβλίου
φίλωνος
1917

Ἐκκαρπία
Πατρίας
Αθῆναι

“Ὅτι ἡδύοις
θεαῖος ἔσται”

Καθὼς γνωστὸν εἶλε ἕως ἐσθῆς
γινῆ, δεῖ δὲ τὴν ἀγορὰν τῶν ἑθνῶν
πρὸς τὸν Καρολίον. Ἐὰν
πρὸς τὸν Καρολίον τὸν Μουσειον
αὐτὸς ἐκεῖνος ὁρμηθῆναι
μετὰ τὸ ἄριστον αὐτὸς τὸ ἀν
κεῖνος ἐδωκεν ἡμῶν ἀν
τὸν Μουσειον αὐτὸν Μουσειον.
Καλοῦσθε ἐν τῷ ἑσθῆς
καλοῦσθε ἐν τῷ 5251

Ἐκκαρπία
ὁ Καρολίον τῶν ἑθνῶν
τῶν θεοῦ ἑσθῆς
Α. Ἐ. Καρολίον

θητεία του ως θεματοφύλακας των δελφικών αρχαιοτήτων έθεσε τις βάσεις της διοικητικής οργάνωσης της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας στους Δελφούς. Στο πρόσωπο του Κοντολέοντος, μίας παραγνωρισμένης προσωπικότητας, τιμούμε μία ολόκληρη γενιά αρχαιολόγων και υπαλλήλων άλλων ειδικοτήτων που κάτω από αντίξοες συνθήκες, χωρίς υλικοτεχνική υποδομή και εξειδικευμένο προσωπικό, μόχθησαν για τη σωτηρία και διάσωση των αρχαιοτήτων του τόπου στον οποίο υπηρέτησαν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Δελφοί. Αναζητώντας το χαμένο ιερό 1992, *École française d'Athènes*, Εφορεία Αρχαιοτήτων Δελφών, Αθήνα.
- Κόκκου, Α. 1977, *Η μέριμνα για τις αρχαιότητες στην Ελλάδα και τα πρώτα μουσεία*, Αθήνα.
- Κολώνια, Ρ. 2006, *Το αρχαιολογικό μουσείο Δελφών*, Αθήνα.
- Κολώνια, Ρ. 2009, *Το Αρχαιολογικό μουσείο Δελφών*, Αθήνα.
- Κόρκα, Ε. 2006, *Ξένες Αρχαιολογικές Σχολές στην Ελλάδα από τον 19ο στον 21ο αιώνα*, Αθήνα.
- Μαλλούχου-Tufano, Φ. 2008, *Η αναστήλωση των αρχαίων μνημείων στη Νεώτερη Ελλάδα (1834-1939)*, Αθήνα.
- Μασουρίδη, Σ. 2013, Η ίδρυση και το έργο των ξένων αρχαιολογικών σχολών τον 19ο αιώνα, στο Ε. Κουντούρη και Σ. Μασουρίδη, (επιμ.), *Ιστορίες επί χάρτου. Μορφές και θέματα της Αρχαιολογίας στην Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα*, Αθήνα 2013, Αθήνα, 71-73.
- Πετράκος, Β.Χ. 2013, *Πρόχειρον Αρχαιολογικόν. 1828-2012, μέρος Ι-ΙΙ*, Αθήνα.

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Demangel, R. 1942, «A.E. Contoléon», *Bulletin de correspondance hellénique* 66-67, 160.
- Hellmann, M.-C. 1996, « Les architectes de l'École française d'Athènes », *Bulletin de correspondance hellénique* 120.1, 191-22.
- Jacquemin, A. 1992, «Ξεφυλλίζοντας το Ημερολόγιο της Μεγάλης Ανασκαφής», στο Δελφοί. Αναζητώντας το χαμένο ιερό, 148-179.
- Mulliez, D. 2007, «Δελφοί. Η ανασκαφή του μεγάλου μαντείου», στο Π. Βαλαβάνης, *Μεγάλες στιγμές της ελληνικής αρχαιολογίας*, Αθήνα, 134-157.
- Sullivan, J. E. 1906, *The Olympic games at Athens*, 1906, Νέα Υόρκη.

ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ

Γενική επιμέλεια

Αθηνά Χατζηδημητρίου

Συγγραφείς κειμένου

Αθηνά Χατζηδημητρίου

Αρχοντούλα Παπουλάκου

Δημήτρης Χαραλαμπίδης

Συντήρηση αρχειακού υλικού

Κωνσταντίνα Γαβρίλου

Δημοσθένης Τσορμπατζόγλου

Γραφιστική Επιμέλεια

Εριφύλη Αράπογλου

Ιστορικό Αρχείο Αρχαιοτήτων και Αναστηλώσεων

Ψαρομηλίγκου 22 - Τηλ. 210 3234819

E-mail: tmiaa.ddeam@culture.gr

